

УДК 930.253:82–6(477)(Перетц В. М.)
DOI: 10.20535/2307-5244.54.2022.264577

А. І. Шаповал

ORCID: 0000-0003-1188-5142

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

A. I. Shapoval

National Library of Ukraine Vernadsky

**ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА В. М. ПЕРЕТЦА
НА ЧОЛІ КОМІСІЇ ДАВНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА ВУАН**

*Academician V. M. Peretts and His Activity at the Head
of the Commission of Ancient Ukrainian Literature
of All-Ukrainian Academy of Sciences*

У статті на основі аналізу архівних документів і бібліографічних джерел висвітлено діяльність видатного філолога-славіста В. М. Перетця як голови Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук. Джерелом дослідження стала епістолярна спадщина В. М. Перетця, що відклалась у фондах Інституту рукопису та Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У статті зроблено висновок про значний внесок В. М. Перетця в організацію та розвиток досліджень з історії української літератури в рамках діяльності Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук.

Ключові слова: В. М. Перетц, Комісія давнього українського письменства, Всеукраїнська академія наук, епістолярний документ, філологія, історія давньої української літератури.

This article reflects the activity of the prominent philologist and Slavic scientist, the academician of All-Ukrainian Academy of Sciences and the USSR Academy of Sciences V. M. Peretts's at the head Commission of ancient Ukrainian literature of All-Ukrainian Academy of Sciences. The article is based on the analysis of archival documents and bibliographic sources.

The source of the study was the documents Commission of ancient Ukrainian literature of The All-Ukrainian Academy of Sciences and the epistolary heritage of V. M. Peretts's, deposited in the holdings of the Institute of Manuscript and the Institute of Archival Studies of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. The article investigates the letters of the scientist to the prominent Ukrainian philologists S. O. Efremov, S. I. Maslov and the epistolary legacy of such Ukrainian scholars as D. I. Abramovich, S. Yu. Gaevsky and O. A. Nazarevsky.

The leading role of V. M. Peretts's in the creation and organization of the activities of the Commission of ancient Ukrainian literature of The All-Ukrainian Academy of Sciences is highlighted. The authors conclude that under the leadership of V. M. Peretts in The All-Ukrainian Academy of Sciences the efforts of this institution were made to identify, describe and study the monuments of ancient Ukrainian literature. Academician V. M. Peretts managed to organize the publication of outstanding works of ancient Ukrainian literature. Under the coordination and participation of V. M. Peretts, the institution aimed at popularizing the research on the history of ancient Ukrainian literature. During the totalitarian system, V. M. Peretts advocated further research on the history of ancient Ukrainian literature. Further study of the epistolary heritage of the academician V. M. Peretts and other Ukrainian philologists will significantly contribute to the research on the functioning of The All-Ukrainian Academy of Sciences.

Keywords: V. M. Peretts, Commission of ancient Ukrainian literature, All-Ukrainian Academy of Sciences, epistolary documents, philology, history of ancient Ukrainian literature.

Життя, наукова, науково-організаторська і педагогічна діяльність видатного філолога, історика слов'янських літератур, зокрема й української та театру, а ще етнографа, джерелознавця, палеографа, бібліографа, академіка Петербурзької (з 1914) і Української академії наук (з 1919) Володимира Миколайовича Перетца (31.01.1870–24.09.1935) тісно пов'язані з Україною. Від другої половини 1890-х і до початку 1930-х р. учений був активним учасником українського наукового життя та істотно вплинув на розвиток української науки, відігравши знаменну роль у розбудові українських наукових інституцій та становленні українознавства.

У 1903–1914 рр. В. М. Перетц мешкав і працював у Києві. Як професор кафедри російської мови та літератури Університету св. Володимира він домагався створення кафедр української історії, літератури, мови, етнографії, звичаєвого права й виступав за скасування заборони української мови. З ініціативи та під керівництвом науковця в Києві діяв Семінарії російської філології (1907–1914), в роботі якого брали участь студенти Університету св. Володимира, слухачки Київських вищих жіночих курсів і вечірніх приватних жіночих історико-філологічних курсів. Завдяки діяльності Семінарію В. М. Перетца сформувалася Київська філологічна школа. Один із фундаторів Українського наукового товариства у Києві та голова його філологічної секції (з 1907), вчений був щирим поборником заснування Української академії наук (від 1921 р. Всеукраїнської академії наук — далі ВУАН) та учасником її створення. В період формування в країні тоталітарної системи академік активно відстоював самостійність ВУАН від політичної влади і партійних структур.

Непересічна постать В. М. Перетца, його життя, діяльність та наукова творчість викликали сталий інтерес як учених, так і української громадськості. Проте наукова біографія В. М. Перетца ще містить чимало лакун. Так, мало дослідженою на сьогодні лишалася діяльність В. М. Перетца як голови Комісії давнього українського письменства (далі — КДУП; від 1929 р. Комісія для видавання та вивчення пам'яток українського письменства доби феодалізму — КУПФ) ВУАН, котру академік очолював протягом 1927–1933 рр.

Нині опубліковано кілька праць, у яких побіжно згадується про діяльність В. М. Перетца на чолі КДУП. Передусім назвемо науково-біографічний нарис про вченого, який написала його учениця та дружина В. П. Адріанова-Перетц. Характеризуючи роботу В. М. Перетца в 1920–1930-ті рр., вона наголосила на провідній ролі академіка в організації КДУП (Адріанова-Перетц, В. П. 1962, с. 231). До 125-річчя від дня народження В. М. Перетца побачила світ стаття Т. О. Щербань, у якій віддзеркалено внесок вченого у становлення української науки. Дослідниця висвітлила й діяльність В. М. Перетца як голови КДУП, зазначивши, що її очільник привернув увагу філологів до визначних літературних пам'яток давнини, котрі були мало відомі або вважалися давно втраченими (Щербань, Т. 1995, с. 74). Про діяльність В. М. Перетца на чолі КДУП йдеться й у праці Л. В. Матвєєвої. На думку вченої, вона сприяла подальшій розбудові «Київської української філологічної школи» (Матвєєва, Л. В. 2007, с. 39).

Дотичними до проблеми є праці, присвячені або роботі та здобуткам КДУП, або діяльності її видних представників. Так, у рецензії на видання КДУП, що побачила світ у першому томі «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР», В. П. Адріанова-Перетц констатувала, що всі ці видання виходили під загальною редакцією В. М. Перетца, який сам у рамках діяльності КДУП працював над матеріалами з «історії біографічного жанру» (Адріанова, В. 1932, с. 503). Л. Г. Рева, висвітлюючи маловідомі сторінки діяльності КДУП, зауважила, що особливу роль у роботі КДУП відігравав її голова, — академік В. М. Перетц, — який обстоював твердження про українське походження рукописних і стародруківаних пам'яток Київської Русі та розглядав українську літературу Київської Русі та її пізніші періоди як єдиний безперервний літературний процес (Рева, Л. 1999, с. 116). У статті А. І. Шаповала віддзеркалена тісна співпраця В. М. Перетца та відомого історика літератури і мови, археографа й палеографа Д. І. Абрамовича з видання під егідою КДУП «Києво-Печерського патерика» (Шаповал, А. 2019).

Однак, незважаючи на очевидні успіхи академіка В. М. Перетца як керівника КДУП та вагомні наукові здобутки самої КДУП на полі дослідження історії давньої української літератури, загальної праці про діяльність вченого на чолі КДУП досі не опубліковано.

У фондах Інституту рукопису (далі — ІР) та Інституту архівознавства (далі — ІА) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відклалися документи, що уможливили підготовку спеціальної праці про діяльність В. М. Перетця як голови КДУП. Джерельним підґрунтям дослідження стали документи, дотичні до діяльності КДУП, які зберігаються у фонді «Всеукраїнської академії наук (ВУАН) (1918–1933)» (ІР НБУВ, ф. Х) та які склали як сам В. М. Перетц, так й інші співробітники КДУП — це заяви, доповідні записки, плани, звіти, ділові листи, рецензії та ін. Важливі відомості про діяльність В. М. Перетця на чолі КДУП містять його листи до академіків ВУАН А. Ю. Кримського (ІР НБУВ, ф. І) і С. О. Єфремова (ІА, ф. 257), а також співробітників КДУП: С. І. Маслова (ІР НБУВ, ф. ХХХІІІ), який заміщав В. М. Перетця на посаді голови КДУП, та П. М. Попова (ІР НБУВ, ф. 285) — одного з двох штатних співробітників КДУП. Цінну інформацію з проблеми вміщено і в листах членів КДУП до В. М. Перетця, зокрема, секретаря КДУП О. А. Назаревського (ІР НБУВ, ф. 78) та наукових співробітників Д. І. Абрамовича і С. Ю. Гаєвського (ІР НБУВ, ф. Х).

У пропонованій статті ставимо за мету на основі архівних джерел, зокрема й епістолярних документів, а також опублікованих матеріалів віддзеркалити діяльність академіка В. М. Перетця на чолі КДУП.

Досягнути цієї мети дають змогу загальнонаукові (узагальнення, аналіз, синтез) та спеціальні історичні (історико-порівняльний, ретроспективний) методи.

Звернувшись 26 жовтня 1927 р. із заявою до Історично-філологічного відділу ВУАН, академік В. М. Перетц виступив з ініціативою створення КДУП. Обґрунтовуючи необхідність її заснування, вчений зазначив, що пам'ятки давнього українського письменства охоплюють майже вісім століть і віддзеркалюють увесь хід культурного та художнього розвитку українського народу, а вивчення давньої української літератури, розшук, збереження та видання пам'яток давнього письменства проводяться надзвичайно «мляво». В. М. Перетц звернув увагу й на незначну кількість фахівців, підготовлених для наукового дослідження та видання пам'яток давньої літератури, діяльність яких ніхто не координував. Зважаючи на це, він запропонував створити спеціальну комісію ВУАН, що об'єднала б дослідників давнього українського письменства та спрямувала їхню наукову діяльність¹. Пропозицію В. М. Перетця щодо створення КДУП 17 листопада 1927 р. схвалив Історично-філологічний відділ, а 5 грудня — Спільне зібранням ВУАН.

До творення КДУП В. М. Перетц долучив своїх учнів, колишніх вихованців Семінарію російської філології, що діяв під його керівництвом спочатку

¹ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ). Ф. Х. Од. зб. 12438. Заява до Історично-філологічного відділу ВУАН про організацію Комісії давнього українського письменства. Арк. 1–1 зв.

в Києві, а потім у Петрограді. Зокрема, до організації роботи КДУП вчений долучив С. І. Маслова, якого в листі від 20 листопада 1927 р. запросив «взяти участь в конструванні Ком[ісії] давн[ього] укр[аїнського] письменства»¹. При цьому В. М. Перетц повідомляв, що секретарем погодився бути О. А. Назаревський, але своїм заступником на посаді голови КДУП учений бачив С. І. Маслова, як «старшого» за інших членів КДУП². Слід зазначити, що на той час В. М. Перетц мешкав у Ленінграді, але, як академік ВУАН, регулярно приїздив до Києва для участі в сесіях і Спільних зібраннях ВУАН, роботі різних установ ВУАН, а також для дослідження багатих рукописних збірок, що відклалися в київських книгосховищах. Заступником на посаді голови КДУП В. М. Перетц хотів бачити С. І. Маслова ще й тому, що вважав його «продовжувачем своєї місії в Києві» на полі дослідження давньої української писемності³.

24 листопада 1927 р. відбулося перше організаційне засідання КДУП, на якому було обрано керівництво КДУП та визначено основні напрями її наукової діяльності. Головою КДУП обрали В. М. Перетца, його заступником — С. І. Маслова, секретарем — О. А. Назаревського⁴. Своїми завданнями КДУП ставила виявляти в книгозбірнях, архівосховищах і музеях Києва, Москви, Ленінграда та інших містах України, Росії й Білорусі пам'ятки української літератури XI–XVIII ст., обліковувати українські рукописи і стародруків, дослідження та визначення їхньої наукової вартості, а також підготовку до друку й видання пам'яток давнього українського письменства.

Академік В. М. Перетц вважав, що настав час «створити центр з вивч[ення] дав[ньої] укр[аїнської] літ[ератури] і зібрати всіх, хто може працювати в цій області»⁵. На заклик долучитися до роботи у КДУП відгукнулися учні В. М. Перетца, як кияни, так і ті, що мешкали й працювали в Москві та Ленінграді. Зокрема, до складу КДУП в перший рік її діяльності, крім В. М. Перетца, С. І. Маслова та О. А. Назаревського, входили В. П. Адріанова-Перетц, С. Д. Балухатий, С. О. Бугославський, С. Ю. Гаєвський, М. В. Геппенер, М. К. Гудзій, І. П. Єрьомін, Г. Б. Нікольська, П. М. Попов і С. О. Щеглова⁶. Крім указаних дослідників, у КДУП у наступні роки її діяльності також працювали Д. І. Абрамович, М. М. Марковський, Н. П. Кістяківська та О. М. Маслова. Отже, загальна кількість науковців, які співпрацювали з КДУП, досягла

¹ ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6125. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова від 20 листопада 1927 р. Арк. 2.

² ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6125. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова від 20 листопада 1927 р. Арк. 2.

³ ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6145. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова від 30 грудня 1928 р. Арк. 3 зв.

⁴ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12454. Повідомлення В. М. Перетца Історично-філологічному відділу ВУАН про склад Комісії давнього українського письменства. Арк. 1.

⁵ ІР НБУВ. Ф. 285. Од. зб. 5577. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова від 6 листопада 1927 р. Арк. 1–1 зв.

⁶ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12454. Повідомлення В. М. Перетца Історично-філологічному відділу ВУАН про склад Комісії давнього українського письменства. Арк. 1.

17 осіб. Проте штатними співробітниками КДУП, крім голови, були тільки О. А. Назаревський і П. М. Попов, інші ж працювали як нештатні.

На переконання В. М. Перетца, найпершим завданням КДУП повинно було стати «розшукування рукописного матеріалу, в якому містяться пам'ятки українського письменства»¹. Його виконання ускладнювало те, що через історичні обставини значна кількість давніх рукописів, якщо не переважна їх більшість, відклалася не в українських, а в російських бібліотеках, архівах і музеях. Окрім того, під час революційних подій та у 1920-ті рр. відбулась акумуляція рукописних фондів у найбільших із них, таких як Російська публічна бібліотека в Ленінграді та Державний історичний музей у Москві. Отже, співробітники КДУП мали перевірити наявність і збереженість українських рукописних пам'яток, відомих із раніше опублікованих описів і каталогів, а також з'ясувати, які нові рукописні матеріали надійшли до книгосховищ. В. М. Перетц наголошував: «Без такої ґрунтовної перевірки — не можна історикові українського письменства бути певним того, що він дійсно знає свій матеріал, і виклади його мають справжнє наукове значення»².

Щорічно, а то й кілька разів на рік, В. М. Перетц особисто вирушав у наукові експедиції до різних міст України, Росії та Білорусі обстежувати найбільші книгозбірні й виявляти рукописні пам'ятки давньої української літератури. У 1920-х — на початку 1930-х рр. дослідник працював у бібліотеках, архівах і музеях Києва, Москви, Ленінграда, Самари, Пскова, Мінська, Дніпропетровська, Ніжина та Харкова³. З результатами розшуків під час експедицій В. М. Перетц ознайомлював наукове співтовариство, публікуючи звіти на шпальтах «Записок Історично-філологічного відділу ВУАН» і журналу «Бібліологічні вісті» та виступаючи з доповідями на засіданнях КДУП.

Академік В. М. Перетц вважав, що було б доцільним обстежити й книгосховища Кам'янець-Подільського, Одеси, Полтави і Чернігова, а також таких російських міст, як Володимир, Новгород, Нижній Новгород, Твер і Ярославль⁴. Наукові експедиції здійснювали й інші співробітники КДУП. Зазвичай вони досліджували книгозбірні Києва, Москви та Ленінграда. Проте відбувалися відрядження й до інших міст. Так, М. В. Геппенер обстежив книгосховища міст Остер і Козелець на Чернігівщині та Вінниці, а П. М. Попов їздив до Курська, Житомира й Одеси⁵.

¹ ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12437. Записи В. М. Перетца про завдання Комісії давнього українського письменства ВУАН. Арк. 3.

² ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12437. Записи В. М. Перетца про завдання Комісії давнього українського письменства ВУАН. Арк. 8–8 зв.

³ ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 18695. Кафедра історії давнього українського письменства ВУАН. Арк. 1–2.

⁴ ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12437. Записи В. М. Перетца про завдання Комісії давнього українського письменства ВУАН. Арк. 7.

⁵ ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 18696. Перетц В. М. та Назаревський О. А. Комісія давнього українського письменства. [Замітка]. Арк. 3; ІР НБУВ. Ф. 285. Од. зб. 1620. Плани та звіти П. М. Попова в Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН за 1930–1933 рр. Арк. 26; ІР НБУВ.

Восени 1928 р. установи ВУАН склали плани діяльності на найближчі п'ять років. В. М. Перетц, як голова КДУП, доручив своєму заступнику С. І. Маслову та секретарю КДУП О. А. Назаревському підготувати п'ятирічний план роботи, який, крім іншого, був би й підставою для відстоювання перед керівництвом ВУАН асигнування на діяльність КДУП. В. М. Перетц рекомендував зазначити в плані, що за п'ять років КДУП мала завершити складання систематичної бібліографії українського давнього письменства, підготувати список давніх українських письменників і видати низку пам'яток давньої української літератури¹.

Пріоритетним завданням у діяльності КДУП ставила видання пам'яток давньої української літератури. Для його реалізації склали п'ятирічний план видавничої діяльності КДУП на 1928–1933 рр., який погодив академік В. М. Перетц. Сам він у рамках діяльності КДУП, маючи на меті висвітлити розвиток літературного процесу в Україні, працював над темою «Пам'ятки давнього українського письменства XI–XIII ст. в обробках XVI–XVIII ст.»². Результати роботи академік оприлюднив у трьох випусках «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» (1926, 1928, 1929). Підвести ж підсумок з теми В. М. Перетц мав у загальній праці, яку КДУП планувала видати двома томами протягом 1931–1933 рр.³. Проте на початку 1930-х рр. вже розпочалося згортання українознавчих досліджень і цей науковий проєкт В. М. Перетца не був реалізований.

Як голова КДУП, В. М. Перетц більшою чи меншою мірою був дотичний до підготовки видань інших співробітників КДУП: або як співавтор ідеї чи науковий консультант, або як рецензент завершених досліджень. Майже всі видання КДУП виходили під загальною редакцією В. М. Перетца, до деяких із них він написав і передмову. Академік також був промоутером публікації видань КДУП, які друкувались у двох окремих серіях збірників Історично-філологічного відділу ВУАН: 1) «Пам'ятки мови та письменства давньої України», в якій публікувалися тексти пам'яток з передмовою та коментарями упорядників, 2) «Праці Комісії давнього українського письменства», що містила спеціальні дослідження літературних пам'яток.

Вже 9 листопада 1927 р. В. М. Перетц повідомив секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН академіка С. О. Єфремова, що невдовзі турбуватиме А. Ю. Кримського, який керував Редакційно-видавничою комісією

Ф. 285. Од. зб. 1622. Плани та звіти про роботу Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН 1930–1933 рр. Арк. 22.

¹ ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6139. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова від 29 жовтня 1928 р. Арк. 1 зв.

² ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12446. План наукової діяльності Комісії давнього українського письменства ВУАН на 1929–1930 рр. Арк. 2; ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12429. Звіт Комісії українського письменства доби феодалізму за 1930 рік. Арк. 3.

³ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12449. П'ятирічний план видавничої діяльності Комісії давнього українського письменства. Арк. 1–2.

ВУАН, питаннями про друк видань КДУП¹. А 19 листопада вчений інформував С. О. Єфремова, що «удавався до Аг[атангела] Юх[имовича] з проханням підібрати вид[авництво] книжці Бугославського, це повинна бути 1а книга праць моєї Комісії»². Дослідження С. О. Бугославського «Україно-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса і Гліба (розвідка й тексти)» побачило світ 1928 р. в друкарні ВУАН, як перший том серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України». Свою книгу С. О. Бугославський присвятив академіку В. М. Перетцу, зазначивши:

«Роботу цю почав я, ще на студентській лаві будвши. Писав я її весь час під керуванням глибоко поважного мого навчителя академіка В. М. Перетца, що вчив своїх учнів не боятися чорнової дослідчої роботи, не витати в сферах вигадок та гіпотез, не заснованих на вивченні документальних даних. Позитивні свої прикмети завдячує моя праця саме методам В. М. Перетца. Отож йому я її з вдячністю, глибокою пошаною та любов'ю й присвячую» (Бугославський, С. 1928, с. VII).

10 квітня 1928 р. В. М. Перетц звернувся з заявою до Історично-філологічного відділу ВУАН з проханням надрукувати другу частину праці Ф. П. Сушицького «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури»³. Автор дослідження був учнем В. М. Перетца та вихованцем його Семінарію російської філології в Києві. Першу частину праці Ф. П. Сушицького «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» опублікував Історично-філологічний відділ ВУАН 1921 р., проте передчасна смерть ученого не дала можливості завершити друк дослідження в повному обсязі. Друга частина праці Ф. П. Сушицького «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури», яку впорядкував секретар КДУП О. А. Назаревський, побачила світ 1929 р. Книга вийшла друком як перший том серії «Праць Комісії давнього українського письменства» під загальною редакцією В. М. Перетца та з його передмовою. На жаль, більше книг у цій серії КДУП видати не вдалося.

Роботу КДУП ускладнила конкуренція з комісіями, які у ВУАН очолював М. С. Грушевський. Академік В. М. Перетц усіляко намагався уникнути конфлікту, про що дізнаємося з його листа до С. О. Єфремова від 2 грудня 1927 р., в якому голова КДУП зауважив:

«Що до побоювання М. С. [Грушевського], що я чим небудь могу перешкоджати йому — цього страшитися не треба; бо хоч я й не визнаю «монополій» в царині наукової праці, але остільки розумний, щоб не братися за таку працю, до котрої не маю ані знання, ані хисту. Він боїться, що Ком[ісія] ст[ародавнього] п[исьменства ВУАН] схоче видавати ті ж самі пам'ятки, що й він? Я думаю, що ми з ним порозуміємось, щоб не було подвійної робо-

¹ ІР НБУВ. Ф. 257. Оп. 5. Спр. 76. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Арк. 11.

² ІР НБУВ. Ф. 257. Оп. 5. Спр. 76. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Арк. 17 зв.

³ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12418. Заява В. М. Перетца до Історично-філологічного відділу ВУАН про друкування робіт Комісії давнього українського письменства. Арк. 1.

ти... Але — я все ж таки думаю, що Археорг[афічна] ком[ісія] має на меті видавати істор[ичні] пам'ятки та акти, — не пам'яток суто літературних¹».

Проте уникнути конфлікту не вдалося, адже М. С. Грушевський планував видавати літературні твори в серії «Пам'ятки кийівського письменства»², деякі з яких досліджували й співробітники КДУП під керівництвом В. М. Перетца. Ситуацію ускладнювало ще й те, що конфлікт між керівниками комісії розгортався на фоні боротьби за вплив у ВУАН взагалі між М. С. Грушевським з одного боку та А. Ю. Кримським і С. О. Єфремовим з другого, яка несла загрозу для існування вже самої української академії. В. М. Перетц добре розумів, що чвари в академічному середовищі можуть призвести й до припинення діяльності КДУП. Про його хвилювання з цього приводу свідчить лист до С. І. Маслова від 26 червня 1928 р., де В. М. Перетц зазначив:

«Все це мене хвилює тому, що я вбачаю настання такого моменту, коли доведеться відмовитися від роботи саме — на біду — тоді, коли збувається моя заповітна мрія, об'єднання фахівців колективної праці з видання п[ам'яток] д[авнього] письм[енства]... Я неабияк нудьгую від думки, що наша Комісія може опаяється скоро “розвалиною храминою”. І це тим більше можливо, що для Груш[евсько]го вона є спицею в оці»³.

Слід зазначити, що В. М. Перетц і М. С. Грушевський конкурували не тільки щодо публікації пам'яток давньої української літератури, між ними розгорнулася і боротьба за співробітників-фахівців з історії української літератури. Влітку 1928 р. КДУП покинув літературознавець С. Ю. Гаєвський, перейшовши працювати до М. С. Грушевського. Свій вчинок у листі до В. М. Перетца від 24 липня 1928 р. вчений пояснив потребою поправити власний бюджет, що «зробився дефіцитним»⁴. Випадок із С. Ю. Гаєвським, яким був постійним співробітником КДУП і завершував роботу над книгою ««Александрія» в давній українській літературі», вразив В. М. Перетца. Володимир Миколайович у гнівному листі до С. О. Єфремова, протестуючи проти методів переманювання М. С. Грушевського, навіть зопалу заявив, що «краще зректись участі в такій “ученій установі”, що існує для задоволення інтересів одиниць»⁵.

Невдоволений був В. М. Перетц і позицією С. Ю. Гаєвського, якому всіляко допомагав у дослідницькій діяльності. Проте останньому вдалося пройти між Стіллою і Харибдою. С. Ю. Гаєвський, хоча і став науковим співробітником Комісії старої історії України ВУАН, яку очолював М. С. Грушевський, не припинив співпрацю і з КДУП, а його книга ««Александрія»

¹ ІР НБУВ. Ф. 257. Оп. 5. Спр. 76. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Арк. 21–21 зв.

² ІР НБУВ. Ф. 257. Оп. 5. Спр. 77. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Арк. 38 зв. — 39.

³ ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6137. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова від 26 червня 1928 р.

Арк. 1 зв.–2.

⁴ ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12490. Лист С. Ю. Гаєвського до В. М. Перетца від 24 липня 1928 р.

Арк. 1–1 зв.

⁵ ІА НБУВ. Ф. 257. Оп. 5. Спр. 77. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Арк. 18 зв.

в давній українській літературі» вийшла друком 1929 р. в рамках серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України». У вступі до видання автор висловив вдячне слово академікам М. С. Грушевському та В. М. Перетцу, адже, як зазначив С. Ю. Гаєвський, «перший сприяв науковим студіям у найтяжчі моменти роботи над сюжетом, а другий, як керівник і вчитель, допомагав порадами й рукописами з власної збірки» (Гаєвський, С. 1929, с. XIV).

Боротьба між В. М. Перетцем і М. С. Грушевським велась і за талановитого філолога й дослідника «Києво-Печерського патерика» Д. І. Абрамовича. Прагнучи перевидати пам'ятку під егідою КДУП, В. М. Перетц зробив все, аби залучити Д. І. Абрамовича до співпраці. А знаючи, що в послугах останнього був також заінтересований М. С. Грушевський, він вирішив перехопити ініціативу та домігся для висококваліфікованого фахівця постійного місця в КДУП та гарної оплати (Шаповал, А. 2019). Поновлене видання «Києво-Печерського патерика» вийшло друком 1931 р., як четвертий том «Пам'яток мови та письменства давньої України». У вступному слові до видання В. М. Перетц наголосив, що «Києво-Печерський патерик» до друку підготував заслужений спеціаліст, який багато років працював над видатною історико-літературною пам'яткою України (Перетц, В. М. 1931). Велика заслуга в новій публікації «Києво-Печерського патерика» належала й В. М. Перетцу, який був помічником і радником Д. І. Абрамовича під час роботи над книгою (Шаповал, А. 2019).

Академік В. М. Перетц активно сприяв друку ще одного видання КДУП: праці Н. П. Кістяківської «Твори Івана Некрашевича, українського письменника XVIII віку. (Розвідка і тексти)», що в 1929 р. вийшла у серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України» за редакції голови КДУП. Як відомо, В. М. Перетц першим описав рукописний збірник українського поета і проповідника І. Г. Некрашевича (Перетц, В. М. 1902, с. 377–378) та опублікував вісім його поетичних творів. У книзі ж Н. П. Кістяківської творчий доробок І. Г. Некрашевича був оприлюднений у повному обсязі. Варто зазначити, що це видання КДУП позиціонувала як перший випуск «Сатиричного та побутового письменства XVIII ст.», над яким працювала дослідниця.

На відміну від інших співробітників КДУП, Н. П. Кістяківська не мала великого досвіду наукової діяльності. Вона закінчила історико-філологічне відділення Київських вищих жіночих курсів (1913) та була слухачкою Семінарію російської філології В. М. Перетца (1914), а в 1915–1930 рр. викладала в середніх навчальних закладах Києва. Від 1929 р. Н. П. Кістяківська співпрацювала з КДУП під керівництвом В. М. Перетца, який вважав її, хай і науковцем-початківцем, але «старанним і продуктивним» співробітником¹. Голова КДУП всіляко заохочував перспективну дослідницю до вивчення пам'яток

¹ ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6141. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслової від 8 вересня 1933 р. Арк. 1 зв.

українського сатиричного і побутового письменства та надавав їй методичну допомогу з підготовки пам'яток до друку¹. А ще В. М. Перетц допомагав Н. П. Кістяківській фінансово, віддаючи їй частину коштів зі свого академічного заробітку протягом 1930–1933 рр. у рахунок майбутнього гонорару за «Пам'ятки сатиричного та побутового письменства», адже дослідниця готувала до друку їхній другий випуск — «Сатира на духівництво»².

Варто зазначити, що недостатнє фінансування та нерегулярні виплати коштів значно ускладнювали роботу КДУП (далі — КУПФ). У листі С. І. Маслоу від 15 лютого 1932 р. В. М. Перетц зауважував: «Мені дуже важливо було б знати, чи можливо продовжувати роботу по Комісії...: бібліографія стала із-за затримки платні. Та й інша робота також: хто стане даром працювати в наш час. На одному ентузіазмі довго не поїдеш»³. В. М. Перетцу місяцями доводилося оплачувати роботу співробітників КУПФ з особистих коштів. Він неодноразово звертався до керівництва Історично-філологічного (від 8 квітня 1931 р. — Соціально-економічного) відділу ВУАН з листами і завдяки наполегливості добивався таки оплати праці співробітників КУПФ⁴. Але значні кошти були потрібні й на наукові експедиції та пошуки рукописів пам'яток, а також виготовлення копій літературних творів. Через суттєве скорочення фінансування науково-дослідної та видавничої діяльності КУПФ на початку 1930-х рр. так і не побачила світ низка вже підготовлених до друку видань КУПФ, інші ж наукові проекти співробітників КУПФ довелось остаточно згорнути⁵.

Фінансування КУПФ зменшилось унаслідок згортання політики українізації в країні та припинення українознавчих досліджень у ВУАН. 6–9 липня 1931 р. відбулася літня сесія ВУАН, на якій розкритикували наукову та видавничу діяльність КУПФ. О. А. Назаревський, який представляв КУПФ на сесії ВУАН і змушений був виступити з «самокритикою», у листі до В. М. Перетца зробив висновок, що за такої «установки» з боку керівництва української академії КУПФ навряд чи вдасться надрукувати що-небудь, окрім методологічних та самокритичних статей⁶. Неможливість публікувати праці з історії давньої української літератури під егідою ВУАН і популяризувати роботу КУПФ засмучувала академіка В. М. Перетца, адже позбавляла сенсу діяльність КУПФ⁷.

¹ ІР НБУВ. Ф. 203. Од. зб. 15. Лист В. М. Перетца до Н. П. Кістяківської від 26 березня 1930 р. Арк. 1–2.

² ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6171. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу від 23 листопада 1930 р. Арк. 1.

³ ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6157. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу від 15 лютого 1932 р. Арк. 1–1 зв.

⁴ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12482. Лист В. М. Перетца до О. М. Камишана від 31 жовтня 1931 р. Арк. 1.

⁵ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12428. До звіту КУПФ за 1931 рік. Арк. 1 зв.

⁶ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12541. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца від 18 липня 1931 р. Арк. 1–1 зв., 3 зв., 5 зв.

⁷ ІА НБУВ. Ф. 257. Оп. 5. Спр. 77. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Арк. 13 зв.

Однією з форм діяльності КУПФ були засідання її членів: організаційні (закриті) й наукові (відкриті, публічні). Під час перебування в Києві В. М. Перетц, як голова КУПФ, проводив засідання членів КУПФ, на яких вирішувалися нагальні проблеми діяльності КУПФ і виголошувалися та обговорювалися наукові доповіді. В. М. Перетц вважав наукові засідання важливою складовою діяльності КУПФ та вимагав від співробітників брати в них активну участь. Разом із заступником С. І. Масловим і секретарем КУПФ О. А. Назаревським він визначав тематику наукових засідань КУПФ і навіть з Ленінграда листами надсилав пропозиції щодо бажаних тем¹.

Сам В. М. Перетц брав активну участь у наукових засіданнях КУПФ і регулярно виступав на них із науковим доповідями. Наведемо теми деяких доповідей голови КУПФ: «Спроба перекладу “Ізмарагда” на українську мову в XV ст.», «З творчості студентів Києво-Могилянської академії початку XVIII ст.» (1928), «Нові способи досліджувати казки (про книжку В. Проппа)» (1929), «До методології дослідів стилю: “Слово о полку Ігоревім” і “Толкові пророки”», «В. В. Сиповський» (1930), «Твори Теодосія Печерського в новому освітленні», «Життя князя В’ячеслава Чеського в обробці XVII ст.», «З нотаток до історії українського віршописання XVI–XVIII ст.», «Памфлет на слобідського бригадира Д. Банческула з половини XVIII ст.» (1931), «Проблема біографії в сучасному літературознавстві взагалі та зокрема в застосуванні до історії українського письменства» (1932), «До питання про порівняльний метод в літературознавстві», «З історії літературного стилю доби зародження феодалізму в Україні» (1933) та ін.

На початку 1930-х рр. у ВУАН було створено партійний осередок і розпочалися широкомасштабні «чистки», під час яких виявляли та нищівно критикували «буржуазних» учених, представників старої інтелігенції, які ігнорували марксистські методи дослідження. На тлі боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» розгорталось шельмування українознавців. Почали згущатися хмари й над головою академіка В. М. Перетца, що мало негативні наслідки для діяльності КУПФ.

На літній сесії ВУАН 1931 р. було розкритиковано наукову та видавничу діяльність КУПФ, а її секретар О. А. Назаревський змушений був під тиском апарату Президії ВУАН внести до плану діяльності КУПФ на 1932 р. тему «Критика школи академіка В. М. Перетца та самокритичний перегляд власної наукової продукції». Свої дії О. А. Назаревський у листі до В. М. Перетца пояснював так: «Я хотів обмежитися вузькою самокритикою, — своїх праць, — але виявилось, що цього замало, що треба піддати критиці Ваші (В. М. Перетца. — *Авт.*) праці в цілому, або “школу”; я віддав перевагу останньому... Т[аким] ч[ином], вдалося відвести

¹ ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6155. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова від 10 жовтня 1931 р. Арк. 1 зв.

удар від Комісії, самим ставши на неминучий для всіх акад[емічних] установ шлях самокритики»¹.

Проте В. М. Перетц чудово розумів, що критика його праць та філологічної школи інспірована з боку партійного керівництва ВУАН і містить під собою не науковий, а політичний підтекст. Тому для себе вчений однозначно виключив «шлях самокритики», адже не вбачав для неї ніяких підстав. Свою позицію В. М. Перетц виклав у листі до С. І. Маслова від 30 липня 1931 р., у якому зазначив: «Чи були Ви на сесії ВУАН, [інформація про яку] мене, скажу відверто, не порадувала... бачу, що на мене, як і на інших товаришів, насувається хмара. Але “стара гвардія помирає, а не здається”, і мені не хочеться доставляти нікому задоволення споглядати “покаяння” в невідомих гріхах»².

Позицію В. М. Перетца помітила комуністична фракція Президії ВУАН. 12 листопада 1931 р. відбулося її засідання, на якому розглядали політичний стан у ВУАН. В. М. Перетца було віднесено до «реакційної частини академіків і наукових співробітників», які бойкотувати політичну лінію, що проводилась у ВУАН. На засіданні ухвалили «вести надалі рішучу і непримиренну ідеологічну боротьбу» проти науковців ВУАН, які були «реакційно-ворожими до марксизму-ленінізму і до соціалістичного будівництва». Ідеологічну боротьбу партійна організація ВУАН мала проводити у «спосіб тематичної проробки концепції чи окремих поглядів вчених». Першим у списку академіків ВУАН, на критиці яких передбачалося зосередити увагу, значився В. М. Перетц³.

Виконавцями рішення комуністичної фракції ВУАН щодо В. М. Перетца стали штатні співробітники КУПФ — О. А. Назаревський, який з 1931 р. за відсутності академіка в Києві виконував обов'язки голови КУПФ, та П. М. Попов, який, у таких випадках, підписував документи КУПФ як її секретар. Учні видатного вченого не встояли перед тиском партійного керівництва ВУАН і саме вони на початку 1930-х рр. безпідставно розкритикували наукову та науково-організаційну діяльність В. М. Перетца в Україні, а також його філологічної школи, до якої вони теж належали⁴.

Незважаючи на несприятливі обставини, які склалися для В. М. Перетца у ВУАН, він вів активну наукову діяльність і не поривав зв'язків зі співробітниками КУПФ. У травні — червні 1933 р. вчений приїздив до Києва

¹ ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12541. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца від 18 липня 1931 р. Арк. 3–3 зв.

² ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6155. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова від 30 липня 1931 р. Арк. 1–1 зв.

³ Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 4194. Витяг із протоколу засідання комуністичної фракції Президії ВУАН про політичний стан в академії. Арк. 33–34.

⁴ ІР НБУВ. Ф. 285. Од. зб. 1622. Плани та звіти про роботу Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН за 1930–1933 рр. Арк. 2–3, 19 зв. — 20, 32–32 зв.

(як виявилось, востаннє) й на засіданні членів КУПФ виступив з доповіддю «З історії літературного стилю доби зародження феодалізму в Україні»¹. На початку червня 1933 р. також відбулася зустріч В. М. Перетца з президентом ВУАН академіком О. О. Богомольцем, під час якої вчений звернув увагу очільника ВУАН на «важку атмосферу» слухів і наклепів, яка панувала в академії, зокрема в Соціально-економічному відділі².

Тим часом критика академіка В. М. Перетца у ВУАН набирала обертів і 1933 р. вже проводилися не тільки в рамках діяльності КУПФ, а й на рівні керівних органів української академії. З'явилися і розгромні статті в академічній та республіканській пресі. За таких обставин у другій половині липня 1933 р. В. М. Перетц подав до Президії ВУАН заяву про відставку з посади голови КУПФ, пояснивши це рішення станом здоров'я, який не давав йому змоги «регулярно відвідувати Київ і з належною енергією керувати працею Комісії». У заяві вчений згадав і про критичну статтю в офіційному органі Президії ВУАН «За радянську академію», де вказувалося, що під головуванням В. М. Перетца КУПФ «продовжувала лишатися одним з осередків загнилої збанкрутованої буржуазної методології». Не погодившись з безпідставним твердженням, В. М. Перетц наголосив, що сама поява такого наклепницького твердження в офіційному органі Президії ВУАН, змушує його зректися головування в КУПФ³. 29 липня 1933 р. вчений надіслав листа й президенту ВУАН О. О. Богомольцю, пояснивши причини, які спонукали його залишити посаду очільника КУПФ⁴.

Президія ВУАН задовольнила прохання академіка В. М. Перетца і звільнила його від обов'язків голови КУПФ 5 вересня 1933 р. (Вересовська та ін. 1998, с. 448). Після звільнення В. М. Перетца КУПФ практично припинила діяльність. Та оскільки офіційно КУПФ не ліквідували, В. М. Перетц, як її співробітник, надіслав до ВУАН план своєї науково-дослідної роботи на 1934 р., із якого видно, що вчений і надалі мав намір розшукувати матеріали з історії українського давнього письменства та досліджувати пам'ятки давньої української літератури, планував підготувати розвідки «Політичні вірші Лазаря Барановича», «Епітети в “Слові о полку Ігоревім”» та інші праці⁵.

В лютому 1934 р. В. М. Перетц підготував наукову доповідь про переробку С. Косовим «Києво-Печерського патерика» в XVII ст. і збирався надісла-

¹ ІР НБУВ. Ф. 285. Од. зб. 942. Додаток: протокол засідання Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН від 29 травня 1933 р. Арк. 1.

² ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12423. Лист В. М. Перетца до О. О. Богомольця від 29 липня 1933 р. Арк. 1.

³ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12422. Заява В. М. Перетца до Президії ВУАН про звільнення з посади голови Комісії українського письменства доби феодалізму. Арк. 1.

⁴ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12423. Лист В. М. Перетца до О. О. Богомольця від 29 липня 1933 р. Арк. 1.

⁵ ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12485. Лист В. М. Перетца до О. А. Назаревського від 22 жовтня 1933 р. Арк. 1.

ти її до Києва, аби її зачитали на засіданні КУПФ¹. Проте 13 лютого 1934 р. Президія ВУАН затвердила нову структуру ВУАН, згідно з якою КУПФ було офіційно ліквідовано.

Хоча з припиненням діяльності КУПФ академік В. М. Перетц не мав у ВУАН ніякої посади, він залишався об'єктом критики, яка проводилася у ВУАН у рамках боротьби з «українським націоналізмом та великодержавництвом», що нібито знаходили вияв у дослідженнях з історії української літератури (Кучмаренко, В. А., та ін. 2003, с. 78). В квітні 1934 р. В. М. Перетца заарештували у сфабрикованій справі «Російської національної партії» з безпідставним обвинуваченням у «активній участі в націоналістичній контрреволюційній організації». Вченого також звинувачували в тому, що він був «націоналістом — як російським, так і українським» (Крылов, В. В. 1994, с. 149). А 23 березня 1935 р. спільним рішенням Політбюро ЦК КП(б)У і Президії ВУАН В. М. Перетца виключили зі складу дійсних членів ВУАН².

Отже, академік В. М. Перетц був ініціатором заснування, організатором і багаторічним головою КДУП-КУПФ, що діяла як структурний підрозділ ВУАН. Незважаючи на несприятливі адміністративні, фінансові й політичні обставини, вчений зумів створити творчий і ефективний колектив, який під його керівництвом продуктивно виявляв, обліковував та досліджував пам'ятки давньої української літератури. Академіку В. М. Перетцу вдалося організувати під егідою ВУАН видання серійних наукових збірників, у рамках яких було опубліковано видатні твори давнього українського письменства. За координації та безпосередньої участі вченого відбувалися наукові засідання членів КДУП-КУПФ, де під час обговорення наукових доповідей актуалізувалися та популяризувалися дослідження з історії давньої української літератури. Під час згоргання українізації наукову та науково-організаційну діяльність В. М. Перетца розкритикувало партійне керівництво ВУАН, проте вчений, виступаючи проти обмеження наукової творчості, активно досліджував історію української літератури, адже вбачав у цьому сенс життя. Подальше дослідження архівних документів, зокрема архівної спадщини академіка В. М. Перетца та інших українських філологів дасть змогу віддзеркалити боротьбу вченого проти впливу політичних чинників на діяльність ВУАН і згоргання українознавчих досліджень.

Адрианова, В. 1932. Издания «Комиссии украинского письменства доби феодализма» Всеукраинской академии наук. *Труды Института славяноведения Академии наук СССР*. Т. 1. С. 502–507.

¹ ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 6181. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслової від лютого 1934 р. Арк. 2.

² Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 373. Протоколна постановою Політбюро ЦК КП(б)У про скликання сесії ВУАН та зміни в складі Президії ВАУН. Арк. 137.

Адрианова-Перетц, В. П. 1962. Владимир Николаевич Перетц (1870–1935). Перетц, В. Н. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Москва; Ленинград. С. 206–233.

Бугославський, С. 1928. *Україно-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса і Гліба (розвідка й тексти)*. Київ. 206 с.

Вересовська, Т. В., та ін. 1998. *Історія Національної академії наук України. 1929–1933: документи і матеріали*. Київ. 542 с.

Гасвський, С. 1929. «Александрія» в давній українській літературі. Київ. 237 с.

Крылов, В. В. 1994. Из эпистолярного наследия академика В. Н. Перетца. *Вестник Российской академии наук*. Т. 64. № 2. С. 148–154.

Кучмаренко, В. А., та ін. 2003. *Історія Національної академії наук України (1934–1937): документи і матеріали*. Київ: НБУВ. 832 с.

Матвєєва, Л. В. 2007. Доля видатного славіста-українознавця Володимира Перетца. *Східний світ*. № 2. С. 32–44.

Перетц, В. М. 1902. *Историко-литературные исследования и материалы. Из истории развития русской поэзии XVIII в.* Санкт-Петербург. 426 с.

[Перетц, В. М.]. 1931. Від редакції. В: Абрамович, Д. *Києво-Печерський патерик (вступ, текст, примітки)*. Київ. С. I–VIII.

Рева, Л. 1999. Комісія давнього українського письменства при ВУАН: напрями діяльності. *Студії з архівної справи та документознавства*. Т. 4. С. 116–117.

Шаповал, А. 2019. Співпраця Д. І. Абрамовича з Всеукраїнською академією наук через призму епістолярних документів. *Київські історичні студії*. № 1 (8). С. 92–117. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2019.2.13>

Щербань, Т. 1995. Видатний внесок у становлення української науки. До 125-річчя від дня народження академіка В. М. Перетца. *Вісник Національної академії наук України*. № 1–2. С. 67–75.

Adrianova, V. 1932. Izdaniya «Komisii ukrainskoho pysmenstva doby feodalizmu» Vseukrainskoj akademii nauk [Editions «Commission of ancient Ukrainian Literature» of All-Ukrainian Academy of Sciences]. *Trudy Instituta slavyanovedeniya Akademii nauk SSSR*. T. 1. S. 502–507. [in Russian].

Adrianova-Peretz, V. P. 1962. Vladimir Nikolaevich Peretz (1870–1935) [Vladimir Nikolaevich Peretz (1870–1935)]. In: Peretz, V. N. *Issledovaniya i materialy po istorii starinnoj ukrainskoj literatury XVI–XVIII vekov*. Moskva; Leningrad, 206–233. [in Russian].

Buhoslavskiy, S. 1928. *Ukraino-ruski pamiatky XI–XVIII vv. pro kniaziv Borysa i Hliba (rozvidka y teksty)* [Ukrainian-Russian Monuments of the XI–XVIII Centuries about Princes Boris and Gleb (Intelligence and Texts)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Veresovska, T. V., et al. 1998. *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1929–1933: dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1929–1933: Documents and Materials]. Kyiv. [in Ukrainian].

Haievskiy, S. 1929. «Aleksandriia» v davnii ukrainskii literature [«Alexandria» in Ancient Ukrainian Literature]. Kyiv. [in Ukrainian].

Krylov, V. V. 1994. Iz epistol'yarnogo naslediya akademika V. N. Peretza [From the Epistolary Heritage of Academician V. N. Peretz]. *Vestnik Rossijskoj akademii nauk*. T. 64. № 2. S. 148–154. [in Russian].

Kuchmarenko, V. A., et al. 2003. *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (1929–1933): dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine (1929–1933): Documents and Materials]. Kyiv: NBUV. [in Ukrainian].

Matvieieva, L. V. 2007. Dolia vydatnogo slavista-ukrainoznavtsia Volodymyra Perettsa [The fate of the Outstanding Scholar Slavivist and Ukrainianist Volodymyr Peretts]. *Skhidnyi svit*. № 2. S. 32–44. [in Ukrainian].

Peretetz, V. M. 1902. *Istoriko-literaturnye issledovaniya i materialy. Iz istorii razvitiya russkoj poezii XVIII v.* [Historical and Literary Studies and Materials. From the History of the Development of Russian Poetry of the Eighteenth Century]. Sankt-Peterburg. [in Russian].

[Peretts, V. M.]. 1931, Vid redaktsii [From the Editorial Office]. In: Abramovych, D. *Kyievo-Pecherskyi pateryk (vstup, tekst, pryमितky)*. Kyiv. Vol. I–VIII. [in Ukrainian].

Reva, L. 1999. Komisiia davnoho ukrainskoho pysmenstva pry VUAN: napriamy diialnosti [Commission ancient Ukrainian literature under VUAN: Areas of Activity]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. T. 4. S. 116–117. [in Ukrainian].

Shapoval, A. 2019. Spivpratsia D. I. Abramovycha z Vseukrainskoiu akademiieiu nauk cherez pryzmu epistoliarных dokumentiv [D. I. Abramovych's Cooperation with All-Ukrainian Academy of Sciences Through the Prism of Epistolary Documets]. *Kyivski istorychni studii*. № 1 (8). S. 92–117. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2019.2.13> [in Ukrainian].

Shcherban, T. 1995. Vydatnyi vnesok u stanovlennia ukrainskoi nauky. Do 125-richchia vid dnia narodzhennia akademika V. M. Perettsa [An Outstanding Contribution to the Formation of Ukrainian Science. To the 125th Anniversary of the Birth of Academician V. M. Peretts]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. № 1–2. S. 67–75. [in Ukrainian].

УДК 329.7(=411.16)

DOI: 10.20535/2307-5244.54.2022.264578

Гула В. Д.

ORCID: 0000-0003-1193-8048

кандидат історичних наук

Gula V. D.

PhD in History

НЕЗАЛЕЖНА ЄВРЕЙСЬКА РОБІТНИЧА ПАРТІЯ У РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

*The Independent Jewish Workers Party
in the Soviet Historiography*

У статті проаналізовано інтерпретації ідеології та політичної діяльності Незалежної єврейської робітничої партії у радянській історіографії. Автор охарактеризував джерельну та методологічну базу різних історіографічних напрямків, пояснив трансформації поглядів на роль цієї партії у загальноросійському революційному русі. Запропоновано власну періодизацію історіографічного процесу.

Ключові слова: історіографія, Незалежна єврейська робітничка партія, робітничий рух, Бунд, Департамент поліції.